

ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧИХ ПРОЦЕДУР ТА ПАРТІЙ. ПРИХОВАНІ НЕБЕЗПЕКИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ПОЛІТИЧНОГО ФІНАНСУВАННЯ

FINANCING OF ELECTORAL PROCEDURES AND PARTIES: HIDDEN THREATS TO DEMOCRATIC PROCESSES IN POLITICAL FUNDING

Василиндра В.Р.,

*аспірант кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

У статті досліджуються підходи до процесу регулювання політичних фінансів, який у Європі почався ще до Другої світової війни, коли політичним партіям в багатьох країнах надавалася непряма фінансова підтримка у вигляді безкоштовного часу для мовлення на радіо, знижок на поштові тарифи або податкових пільг на партійні внески. Після війни багато європейських країн почали створювати розвинену правову базу для управління фінансами політичних партій і кандидатів. Зазвичай ці правила вводилися разом з рішенням про надання політичним партіям прямого державного фінансування. Введення державного фінансування та регулювання політичного фінансування позначило зміну концепції політичних партій і їхньої ролі в суспільстві: від приватних і добровільних асоціацій до комунальних підприємств. Ця концепція виправдовувала не лише зростаючі рівні державного фінансування партій, а й управління ними через публічне право. Проте законодавча діяльність щодо політичних фінансів завжди супроводжувалася певними конфліктами інтересів.

Оскільки фінансові ресурси є одним із ключових чинників для політичних партій, які відіграють центральну роль у сучасній демократії, вони мають значний вплив на демократичний процес. Для ефективного функціонування партії повинні підтримувати свою організаційну структуру, наймати персонал, проводити виборчі кампанії та взаємодіяти з виборцями. Виконання цих завдань потребує відповідного фінансування. Водночас гроші можуть викривлювати політичний процес, тому важливо, щоб їхня роль у політиці була належним чином врегульована на законодавчому рівні. У більшості європейських країн упродовж останніх двадцяти років було прийнято закони, що регулюють фінансування партій. Часто ці реформи ставали реакцією на неправомірний вплив фінансів на ухвалення політичних рішень.

Якщо ж виборчий механізм не відповідає вимогам та внутрішнім реаліям країни, це може призвести як до надмірних бюджетних витрат на власне виборчий процес, так і до розірвання суспільного договору на лінії «влада-суспільство» за результатами виборчого процесу або у період різких змін векторів внутрішньої та зовнішньої політики у пост-виборчий період. Разом з тим, фінансові витрати та організаційна складність конкретної виборчої системи залежать від історичного розвитку держави, її поточного стану, наявного досвіду та ресурсної бази. Проте, такий різноманітний досвід країн Європи можливо розглядати як простір для підготовки теоретичних напрацювань, впровадження яких може забезпечити політичну стабільність і сприяти зміцненню демократії.

Ключові слова: демократична система, політична партія, виборчий процес, політичні пожертвування, державне фінансування.

The article examines approaches to the process of regulating political finance, which began in Europe even before World War II, when political parties in many countries received indirect financial support in the form of free airtime on radio, discounts on postal tariffs, and tax benefits on party contributions. After the war, many European nations started developing a comprehensive legal framework to manage the finances of political parties and candidates. These regulations were often introduced alongside decisions to provide direct public funding to political parties. The introduction of state financing and the regulation of political funding marked a shift in the perception of political parties and their role in society – from private and voluntary associations to public institutions. This shift justified not only the increasing levels of state funding for parties but also their governance through public law. However, legislative efforts in the sphere of political finance have always been accompanied by conflicts of interest.

Since financial resources are a key factor for political parties, which play a central role in modern democracy, they significantly influence democratic processes. To function effectively, parties must maintain organizational structures, hire personnel, conduct election campaigns, and engage with voters. Performing these tasks requires adequate funding. At the same time, money can distort political processes, making it essential to properly regulate its role in politics through legislation. Over the past two decades, most European countries have enacted laws governing party financing, often in response to undue financial influence on political decision-making.

If an electoral system does not align with the internal realities and needs of a country, it can lead to excessive budgetary expenditures on the election process and even erode the social contract between the government and society following elections. This is especially relevant during periods of sharp shifts in domestic and foreign policy directions in the post-election period. At the same time, the financial and organizational complexity of a particular electoral system depends on the historical development of the state, its current situation, existing experience, and available resources. However, the diverse experience of European countries can serve as a foundation for developing theoretical approaches, the implementation of which can ensure political stability and strengthen democracy.

Key words: democratic system, political party, electoral process, political donations, public funding.

Постановка проблеми. Звертаючи увагу на такі питання соціально-політичного порядку денного як низький рівень суспільної довіри до політичних партій, відсутність громадського розуміння необхідності фінансування політичних партій за рахунок державного бюджету, складну процедуру звітування, зумовлену недоліками у формах звітності, проблеми з пожертвами від фізичних та юридичних осіб на підтримку політичних партій, неузгодженість виборчого законодавства та норм, що регулюють фінансування політичних партій, велику кількість зареєстрованих політичних партій, які фактично не здійснюють статутну діяльність, що призводить до подання значної частки «нульових» звітів, які не містять інформації про реальну діяльність партій, – дослідження у новій для країн перехідного суспільства та економіки сфері політичного фінансування можуть сприяти розбудові широкої теоретичної бази напрацювань та допомогти уникнути таких явищ як надмірний вплив на політику з боку зацікавлених сторін, встановлення необґрунтованих лімітів чи заборон та спотворення політичного плюралізму шляхом фрагментації політичних сил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теоретичному доробку політичної науки тема політичного фінансування досліджується з 60-х років ХХ століття, такими зарубіжними авторами, як С. Бартоліні, П. Гофф, Р. Делтон, П. Мейр, О. Нідермайер та ін. Серед українських науковців дослідження у сфері зв'язку фінансів та виборчого процесу відображені у працях А. Романюка, М. Бучина, Р. Мартинюка, Ю. Шведа, О. Богашова, Ю. Ключковського та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи практику використання державного фінансування політичними партіями на політичну рекламу, що може суперечити принципам рівності у виборчому процесі, відсутність законодавчого визначення терміна «статутна діяльність», слабе розмежування повноважень між Національним агентством з питань запобігання корупції та Рахунковою палатою України у сфері контролю та нагляду за фінансуванням політичних партій, проблеми складання НАЗК протоколів щодо порушень законодавства неактивними політичними партіями, які не ведуть політичної діяльності, реєстрацію у Верховній Раді України законопроектів неузгодженого змісту, що створює ризики для впровадження якісної реформи політичного фінансування та може ускладнити її реалізацію, формування теоретичного доробку у обраній до розгляду сфері покликане дослідити підходи до політичних пожертвувань та державного фінансування у найбільш поширених проявах та проаналізувати приховані небезпеки для демократичного суспільства та політичного плюралізму.

Формулювання цілей статті. У ході підготовки статті перед автором стояли завдання окреслити завдання до правової системи, зокрема щодо питання співвідношення інтересів малих та великих політичних сил, дослідити проблемні питання приватного та державного фінансування політичних партій, виокремити оптимальну модель приватних пожертвувань у політичний процес та умов її раціонального впровадження, встановити засоби ефективного контролю за надходженнями та витратами політичних сил.

Виклад основного матеріалу. Економічні можливості держави є одним із визначальних факторів, що суттєво впливають на вибір виборчої моделі. Країни перехідної економіки країни навряд чи можуть собі дозволити проведення голосування у два тури або застосування складної методики підрахунку голосів за преференційними списками. Водночас спрощена виборча система, яка у короткостроковій перспективі не так сильно виснажує державний бюджет, з часом може виявитися фінансово недоцільною.

Дослідження показують, що пропорційна виборча система, заснована на партійних списках, зокрема із закритими списками в єдиному загальнонаціональному окрузі, є найбільш економічно вигідною та вимагає мінімальних організаційних витрат. Наступними за рівнем витрат і складності йдуть системи голосування за принципом відносної більшості та система без права передачі голосу, далі – система представницького голосування, альтернативне голосування, голосування з можливістю передачі голосу, а також паралельні та змішані виборчі моделі. Найдорожчими та найскладнішими в організації є системи з виборами у два тури [1, с. 224]. Виборча модель може бути недорогою й простою у впровадженні, проте у країнах Центрально-Східної Європи вона не завжди здатна задовольнити актуальні потреби суспільства з огляду на часті суперечності у самому суспільстві як щодо програмних та базових принципів його побудови та напрямків розвитку з одного боку, так і щодо порядку денного на місцевому рівні з іншого.

Беручи до уваги ключову роль політичних партій у функціонуванні демократичної системи та те, що свобода об'єднання, включаючи право на створення політичних партій, є однією з фундаментальних свобод, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини, а також одним із основоположних принципів демократії, закріплених у Статуті Ради Європи, приділяючи особливу увагу державним практикам у сфері фінансування політичних партій та визнаючи необхідність подальшого розвитку та поширення правових стандартів на основі фундаментальних європейських цінностей, Венеціанська комісія відзначила, що політичні партії мають право шукати та отримувати фінансування як із публічних, так і з приватних джерел [2, с. 307].

Традиційне фінансування партій за рахунок членських внесків поступово втрачає актуальність, оскільки в сучасних демократичних країнах цього джерела недостатньо для покриття витрат партій. Приватне фінансування, включаючи внески як від членів партій, так і від сторонніх осіб чи організацій, також має свої ризики. Наприклад, обов'язкові внески парламентарів до своїх партій можуть фактично перетворитися на приховану форму державного фінансування, що суперечить принципу незалежності депутатів, а фінансування з боку приватних осіб і компаній можуть призвести до конфлікту інтересів, коли фінансова підтримка обумовлює ухвалення політичних рішень. Навіть самі підозри щодо таких схем можуть підірвати довіру суспільства до політичної системи та її представників, ставлячи під загрозу легітимність демократії.

Європейські країни мають різні правові межі та традиції втручання держави в діяльність партій, але є загальна тенденція до гармонізації правил політичного фінансування, особливо стосовно публічної підзвітності та прозорості. Зниження порогу доступу до інформації та публічне оприлюднення даних щодо приватних пожертвувань та надання щорічних звітів політичними партіями все частіше сприймаються як основні вимоги до законодавства про політичні фінанси. Водночас, критики державного фінансування, висловлені в політологічній літературі, стверджують, що державна підтримка є інструментом, через який авторитетні політичні партії забезпечують своє організаційне виживання і перевагу на виборах, зберігаючи при цьому владні ресурси поза досяжністю опонентів [3, с. 13].

Цей аргумент ставить під сумнів демократичне виправдання державного фінансування: замість того, щоб сприяти розвитку ефективної демократії, державне фінансування може стати інструментом для утримання суперників у невідгідному становищі та збереження політичного статус-кво.

Регулювання політичного фінансування нерідко є реакцією на кризові події, а обговорення реформ зазвичай розпочинається не з комплексного аналізу ролі політичних партій і кандидатів у виборчому процесі (а також ролі державного контролю над ними), а з визначення доцільності створення та застосування конкретного нормативного акта або низки нормативних актів. Оскільки уявлення про політичну доцільність суттєво відрізняються між країнами, правила фінансування політики також мають різнитися, навіть у державах із подібними характеристиками. Також важливо врахувати специфічні особливості кожної держави.

Політичні правила формуються не в ізольованих умовах, а у відповідь на реальні виклики, які можуть суттєво вплинути на оптимальну систему регулювання. Система фінансування політики передбачає структурні та інституційні чин-

ники, що мають значний вплив на ефективність та доцільність різних регулювань. Серед таких факторів можна виділити виборчу систему, форму правління (президентську чи парламентську), а також унікальні труднощі, з якими стикається кожна країна у сфері політичного фінансування. До таких проблем належать домінування впливових фінансових груп, нерівні умови політичної конкуренції, відсутність рішучості у проведенні реформ та вплив кримінальних структур. Ці фактори можуть зводити нанівець бажані результати реформ, робити їх неефективними або навіть унеможливити їх ініціювання.

Визначення оптимальних правил політичного фінансування неможливе без урахування загальних політичних цілей та уявлень про роль політики, зокрема політичних партій. Спосіб регулювання фінансових потоків у політичній сфері має відповідати стратегічним завданням держави, зважаючи на те, як громадяни сприймають демократичну систему та організацію політичних партій і виборчих кампаній. З одного боку, політичні партії можна розглядати як незалежні громадські об'єднання, що сприяють участі громадян у політичному житті. З цієї точки зору вони повинні бути захищені від надмірного державного втручання, оскільки будь-які обмеження їхньої діяльності можуть завдати більше шкоди, ніж користі. Відповідно, їх фінансування має залишатися у сфері автономної компетенції. З іншого боку, політичні партії виконують ключову роль у механізмі державного управління, наближаючись до функцій державних інституцій. У цьому контексті їхня діяльність має підлягати більш чіткому регулюванню з метою посилення їхньої ефективності в демократичному процесі. Це можна реалізувати, наприклад, шляхом запровадження обмежень на витрати або забезпечення державного фінансування для створення рівних можливостей у політичній конкуренції. Ще один важливий аспект стосується ролі держави (або уряду) у демократичному управлінні. Надмірне державне втручання у функціонування політичних партій може завдати шкоди демократії, тож, з одного боку, влада не повинна контролювати процес збору та розподілу коштів у політиці. Однак з іншого боку, держава може відігравати значну роль у забезпеченні рівноправної політичної боротьби та захисті громадян від впливу фінансово сильних груп. Наприклад, обмеження на розмір пожертв можуть сприйматися як порушення свободи слова або, навпаки, як необхідний інструмент забезпечення чесної конкуренції та запобігання надмірному впливу заможних осіб [4, с. 18]. У будь-якому разі дискусія щодо вибору правил політичного фінансування має розпочинатися з аналізу актуальних викликів, характерних для конкретної політичної, соціальної та правової системи.

Загальними викликами політичного фінансування є проблеми певної політичної системи в межах окремої країни, нерівномірний доступ до фінансових ресурсів, потенційний вплив заможних груп на політичні процеси в обхід демократичних механізмів, використання незаконних фінансових потоків у політичній діяльності, зловживання державними ресурсами, недостатній контроль за фінансуванням політичних партій і кампаній, неефективна діяльність правоохоронних органів, недостатність фінансових і технічних ресурсів.

Хоча всі держави так чи інакше регулюють вплив грошей на політику, підходи до цього питання суттєво відрізняються. Подібно до того, як виборче право зазвичай надається лише повнолітнім громадянам відповідної країни, у більшості держав діють правила, що визначають, хто має право здійснювати фінансові внески на користь політичних партій і кандидатів. Головна мета обмежень на пожертви полягає в тому, щоб повністю усунути фінансування, яке може становити загрозу для демократичного процесу.

Хоча всі країни використовують принаймні певну форму регулювання ролі грошей у політиці, способи, як вони це роблять, суттєво різняться в усьому світі.

Так само, як у більшості країн право голосу обмежується повнолітніми громадянами відповідної країни, часто встановлюються правила щодо того, хто має право робити фінансові внески політичним партіям і кандидатам. Мета заборони пожертвувань полягає в тому, щоб повністю припинити внески, які вважаються такими, що завдають особливої шкоди демократичному процесу.

Залежно від суб'єкта фінансової підтримки, заборони/обмеження пожертвувань можливо пояснити такими мотивами – пожертви від іноземних організацій несуть ризик зовнішнього втручання та шкодять принципу самовизначення держави; пожертви від корпорацій – провокують вплив бізнес-структур на політичний процес і вимагають забезпечення незалежності партій та кандидатів від приватних інтересів; пожертви від державних і напівдержавних установ – загрожують використанням державних коштів для досягнення політичних цілей; пожертви від компаній із державними контрактами – обмежуються для зниження ризику корупційних схем, коли великі компанії фінансують партії чи кандидатів в обмін на доступ до державних підрядів; анонімні пожертви забороняються з метою забезпечення прозорості політичного фінансування та ефективного контролю за дотриманням законодавства.

Іноземні та анонімні пожертви заборонені в більшості країн світу, а корпоративні внески обмежені приблизно у кожній п'ятій державі. Проте, багато країн запроваджують певні обме-

ження щодо кола осіб та організацій, які мають право робити фінансові внески [2, с. 331].

Слід сказати, що відмова від державного фінансування виборів або їх часткове фінансування з боку держави сприяє значній економії коштів державного бюджету країни, це також має наслідком мобілізацію всіх сил учасників виборчих перегонів на вміння вести передвиборну агітацію, знайти зв'язок з виборцями, розробити та належним чином розрекламувати свою передвиборну програму. Проте державне фінансування виборчої кампанії покликане хоча б мінімальною мірою урівняти можливості кандидатів і партій – учасників виборчих перегонів. Окрім цього, виділення державних коштів на вибори пояснюється суспільною важливістю виборчої кампанії для життєдіяльності демократичної держави [5, с. 170]. На відміну від заборон, встановлення лімітів на пожертви спрямоване не на обмеження конкретних типів донорів, а на запобігання надмірному впливу будь-якого окремого спонсора на політичну партію, кандидата і, зрештою, на весь політичний процес.

Реальний вплив обмежень на пожертвування залежить від їх величини. Якщо ліміт надто високий, це не матиме значного ефекту, оскільки на практиці не зменшить обсяг пожертвувань. Якщо ж ліміт надто низький, донори, політичні партії та кандидати знайдуть способи його обійти. Водночас, якщо ліміти ігноруються всіма учасниками, це може підірвати довіру до всієї системи політичного фінансування. Визначення оптимального рівня лімітів залежить від політичних цілей, які ставить регламент, а також від того, наскільки партії та кандидати здатні залучити кошти з інших джерел, окрім великих пожертвувань. Іншим методом регулювання приватних внесків є надання політичним партіям (рідше кандидатам) доступу до державного фінансування, яке може мати значний позитивний вплив на політичний процес.

Основною метою державного фінансування є забезпечення доступу всіх політичних сил до достатніх ресурсів для охоплення електорату, що сприяє плюралізму та забезпечує електорату більший вибір політиків і політики. Іншою метою може бути зменшення переваги конкурентів, які мають доступ до значних коштів, шляхом надання всім рівних можливостей для ведення кампаній [6]. Разом з тим, така стратегія буде неефективною без обмежень на пожертви та витрати, оскільки відносний розрив у фінансуванні залишиться незмінним, якщо гроші надаватимуться і багатим, і бідним. Є й інша перевага державного фінансування: загроза позбавлення цих коштів у разі порушення інших правил, таких як ліміти витрат або вимоги до звітності. Це може стати ефективним стимулом для дотримання норм. Такий підхід працюватиме лише тоді, коли надана сума буде достатньо

великою, щоб здобувачі мали стимул дотримуватись правил, аби уникнути втрати фінансування. Державне фінансування може бути як прямим (грошовим), так і непрямим, коли фінансування здійснюється через надання безкоштовних або субсидованих товарів і послуг.

При обговоренні державного фінансування необхідно врахувати два основні аспекти: поріг прийнятності, що визначає, які суб'єкти мають право на отримання коштів, та критерії розподілу, які визначають, як фінанси повинні розподілятися серед тих, хто має право їх отримати. Ідея державного фінансування може передбачати, що всі політичні партії та кандидати мають доступ до державних коштів — у деяких країнах усі зареєстровані політичні партії отримують державне фінансування. Проте такий підхід може призвести до створення партій виключно для отримання фінансування, що спричинить витрачання державних ресурсів на підтримку партій та кандидатів, які не мають підтримки серед електорату. З цієї причини більшість країн встановлюють поріг підтримки, який партія повинна досягти для отримання доступу до державного фінансування, зазвичай це частка голосів на виборах або здобуті місця. Щодо критеріїв розподілу, надання однакового рівня фінансування партіям з мінімальною підтримкою серед виборців, порівняно з найбільшими партіями, може знехтувати волею виборців та призвести до неефективного використання коштів платників податків. Окрім того, існує ризик фрагментації політичних партій: розкол може призвести до додаткового фінансування, тоді як злиття матиме наслідком зменшення фінансування [7, с. 7]. У деяких випадках держави використовували цей підхід для послаблення опозиційних сил. Тому зазвичай фінансування розподіляється пропорційно підтримці, яку партія отримала на виборах, зокрема її частці голосів або мандатів.

Згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії, під час розробки механізмів державного фінансування політичних партій і виборчих кампаній особливий акцент слід робити на фінансуванні до виборів, а не на відшкодуванні витрат після їх проведення. Система, що передбачає надання коштів лише після голосування, може значно ускладнити або навіть зробити неможливою повноцінну участь у виборах для малих, нових та фінансово обмежених партій. Відсутність початкових ресурсів позбавляє їх можливості вести ефективну передвиборчу кампанію, що створює нерівні умови порівняно з фінансово забезпеченими політичними силами. Таким чином, орієнтація лише на після виборче фінансування негативно впливає на політичний плюралізм і скорочує вибір для виборців. Крім того, державні кошти мають розподілятися заздалегідь, задовго до виборів, щоб гарантувати рівні можливості для всіх учасників

політичного процесу. Будь-які затримки, особливо виділення коштів лише безпосередньо перед днем голосування або вже після виборів, порушують принцип справедливості та створюють перешкоди для партій з обмеженими фінансовими ресурсами, ускладнюючи їхню участь у демократичній конкуренції [2, с. 319].

Існують альтернативні способи розподілу державних коштів, зокрема система за якої уряд розподіляє всі або частину коштів, зібраних політичними партіями або кандидатами в приватному секторі. Така система підтримує партії, які активно займаються збором коштів у приватному секторі, але критики зазначають, що вона може призвести до того, що партії з хорошими діловими контактами отримуватимуть додаткові кошти з державного бюджету, а відтак – матимуть надмірне фінансування порівняно з іншими партіями. Також існують підходи до непрямого державного фінансування політичних партій. Найпоширенішою формою є безкоштовний або субсидований доступ до громадських засобів масової інформації для виборчих кампаній. Інші форми непрямого фінансування включають податкові пільги для партій або кандидатів та їхніх донорів, доступ до громадських будівель для проведення агітаційних заходів, а також субсидовані поштові витрати [8, с. 183].

Перевага непрямого фінансування перед прямим полягає в тому, що його використання легше контролювати, і воно зазвичай має менше навантаження на платників податків. Основним елементом будь-якої системи регулювання політичних фінансів є вимога до осіб, що займаються політикою, подавати звіти про те, як вони збирають і витрачають кошти. Така звітність має дві основні мети. По-перше, вона допомагає забезпечити прозорість, відповідно до Конвенції ООН проти корупції, дозволяючи виборцям приймати обґрунтовані рішення на виборах. Острах розголосу і втрати підтримки може бути ефективнішим захистом від неналежної поведінки, ніж будь-які юридичні санкції. По-друге, звітність полегшує контроль за дотриманням обмежень на пожертви та витрати. Хоча порушники не завжди визнають свої порушення, фінансова звітність надає слід, який може допомогти у подальшому розслідуванні. Як зазначають окремі фахівці, це досить дієвий механізм там, де сильні контрольні інститути та «тіньова» економіка становить невеликий відсоток [9, с. 93]. У майже 90% країн існує певна форма звітності для політичних партій і кандидатів, хоча деякі країни з детальними правилами фінансування не вимагають звітності від партій або кандидатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Правові рамки, що забезпечують державне фінансування, повинні враховувати не лише потребу в організаційній стабільності політичних партій, але й важливість

політичного плюралізму через підтримку менших та нових політичних партій. Державне фінансування, без сумніву, робить політичні партії залежними від державних ресурсів, а така висока залежність може загрожувати підтримці політичних акторів, які не мають реальних зв'язків з соціальними проблемами та потребами громадян.

Розширення державного фінансування допомагає обмежити вплив приватних донорів на політику, але водночас створює ризик надмірної залежності партій від державних ресурсів. Це може призвести до того, що партії зосередяться на отриманні державного фінансування замість підтримки зв'язків із виборцями та представлення їхніх інтересів. Крім того, у разі запровадження державного фінансування необхідно забезпечити рівні можливості для як усталених партій, так і нових політичних сил. Оптимальним рішенням є збалансоване поєднання державного та приватного фінансування з чіткими обмеженнями на певні джерела доходів і розмір приватних пожертв. Державне фінансування має надаватися за умови проведення зовнішнього аудиту фінансових опе-

рацій партій спеціально уповноваженими органами. Прозорість фінансування політичних партій є ключовим інструментом для запобігання небажаному впливу фінансів на політику. Водночас будь-яка система фінансування буде ефективною лише за умов наявності дієвого механізму контролю та санкцій за можливі порушення. Контролюючі органи повинні бути незалежними та мати достатні ресурси для виконання своїх функцій, зокрема повноваження щодо проведення розслідувань, фінансове забезпечення та технічні засоби для ефективного моніторингу.

Водночас, дослідження фінансування виборчих процедур та партій, у перспективі, може стати основою для побудови як теоретичної так і практичної бази у сфері аспектів розподілу фінансових засобів між учасниками політичного процесу, розробки підходів до розуміння співвідношення інтересів малих та великих політичних сил, пропорційного розподілу ресурсу між ними та питань засобів ефективного контролю і звітності за отримане фінансування та відповідальності за порушення, вчинені у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шведа Ю. Р. *Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні*. Львів, 2010. 462 с.
2. *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права* : Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. за ред. Ю.Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. Київ, 2009. 500 с.
3. Ingrid van Biezen, *Financing political parties and election campaigns guidelines*. Integrated project "Making democratic institutions work", Council of Europe publishing, December 2003.
4. *Funding of Political Parties and Election Campaigns A Handbook on Political Finance* URL: https://newdemocracy.com.au/wp-content/uploads/2017/11/docs_activeprojects_symposium_Item-8-Funding-of-Political-Parties-and-Election-Campaigns.pdf (Дата звернення: 10.01.2025)
5. Марцеляк С.М. Міжнародні стандарти фінансування виборів та зарубіжний досвід у цій сфері як приклад для України *Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018 Серія ПРАВО*. Випуск 51. Том 2. С. 169-174.
6. *Financing of political parties: Recommendation 1516*. 2001: (adopted by Parliamentary Assembly of the Council of Europe on 22 May 2001). URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16907&lang=en> (Дата звернення: 17.01.2025).
7. *Висновки та рекомендації учасників та учасниць міжнародної конференції «Фінансування політичних партій в Україні: чинне законодавство, поточний стан та перспективи»*. URL: <https://rm.coe.int/results-of-the-conference-15-03-2017-ukr/168074eeb5> (Дата звернення: 20.01.2025).
8. Коцюруба О. Публічне фінансування політичних партій: перспектива для України на досвіді Польщі. О. Коцюруба. *Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична*. 2013. Вип. 57. С. 179-188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2013_57_24 (Дата звернення: 25.01.2025).
9. *Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування* / За заг. ред. Радченка Є.В. Київ : Факт, 2003. 258 с.